Nieuwsbrief

Oktober 2026

Nijs oet Toen

Hier schrijft een gelukkige tuinbeheerder. Sinds een paar weken zijn twee nieuwe tuinvrijwilligers, Stephan en Detty, werkzaam in Domies Toen. Dit betekent dat het aantal vrijwilligers dat in de tuin werkzaam is, bijna is verdubbeld. Daarnaast is er een subgroepje tuinvrijwilligers ontstaan onder de naam Hoeders der Biotopen. Ze zetten zich in om een aantal van de schalen met biotopen te onderhouden en te behouden.

Open karakter

Natuurlijk heb ik alle reden om te schrijven over de trieste gevolgen van de droogte en de hitte van afgelopen zomer. Er zijn vaste planten die het erg zwaar hebben gehad en de beuken op de heuvel staan dun in blad wat ook geen goed teken is.
De droogte had ook één voordeel, de sloot stond droog waardoor ik gemakkelijker de slootkanten kon schoonmaken. Zaailingen van bomen, de dauwbraam en teveel aan sneeuwbes en kornoelje konden eenvoudig verwijderd worden. Nu is het prieel vanaf de Hoofdweg weer goed te zien.

Begin oktober zijn we begonnen met het verlagen van de haag die tussen de Petruskerk en Domies Toen staat. Tevens herstellen we de golvende vorm van de haag. Hierdoor heeft de tuin een opener karakter gekregen. De tuin mag gezien worden, ook vanaf de buitenzijden.

Gelukzoekers

Veel van de bezoekers ervaren Domies Toen als een oase van rust. Letterlijk en figuurlijk. Het doet ons goed wanneer we bezoekers zien genieten van de planten en het andere leven in de tuin, of op een bankje zitten te lezen, te schrijven, te tekenen of gewoon te dromen.
Afgelopen seizoen konden bezoekers ook naar mooie muziek luisteren. In augustus hadden we een optreden van Tomorrow's Trio en in september van vocaal kwartet NOET.
Op dit moment is de schoonheid van de herfst in de tuin te zien. Kortom, Domies Toen is altijd een fijne plek om te verblijven.

Akkeronkruidmuseum

Voor mij persoonlijk begint het nieuwe tuinjaar in oktober met het inzaaien van het graan in de akker. Dit jaar is de akker ingezaaid met spelt. Spelt is een wintergraan. Bij dit graansoort is de inwerking van kou en vorst nodig om te kunnen bloeien en dus om aren te laten ontwikkelen. Afgelopen jaren voldeed de akker niet aan het beeld dat wij wensen. Dit jaar hebben we meer graankorrels per strekkende meter en op grotere rijafstand ingezaaid. Hopelijk geeft dit, samen met de onkruiden een mooier beeld aan het akkeronkruidmuseum.

Stichting Faunavisie

Na een nacht vol regen vond ik op mijn rondje door de tuin een zwaar verzwakte egel. Bij Faunavisie Wildcare in Westernieland bleek dat de egel zwaar ondervoed en onderkoeld was. Ze hebben zich over het diertje ontfermd en als het goed gaat wordt hij in het voorjaar weer losgelaten op een plek waar hij veilig verder kan leven. We zijn de mensen van stichting Faunabeheer dankbaar voor de hulp om de biodiversiteit te beschermen.

Nog meer hulp

Op vrijdag 6 november is er de natuurwerkdag. Samen met LandschappenNL en vrijwilligers gaan we de esdoorns van het esdoornlaantje knotten. Je kunt je voor deze dag aanmelden bij: natuurwerkdag.nl
Op zaterdag 14 november komen vrijwilligers (boomredders) van MeerBomenNu zaailingen van bomen helpen verwijderen. Deze zaailingen gaan naar een bomenhub waar ze vervolgens gratis uitgedeeld worden. Je kunt je voor deze dag aanmelden bij: meerbomen.nu
Dick Bakker

De krokus die geen krokus is

‘Kijk nou, krokussen!’
Ik kan me voorstellen dat bezoekers van Domies Toen even vreemd opkijken wanneer ze in de herfst paarse bloemen tussen de kruiden zien staan. Krokussen horen toch bij het voorjaar? Heeft de natuur zich vergist? Of is het klimaat inmiddels zó in de war dat zelfs de bloemen niet meer weten welk seizoen het is?
Gelukkig valt het mee. Wie iets beter kijkt of het bordje leest, ziet dat het helemaal geen krokus is. Het is de herfsttijloos, met de prachtige naam *Colchicum autumnale*. En die tweede naam zegt eigenlijk alles: autumnale, van de herfst.

Vooral bewonderen

De herfsttijloos doet er alles aan om ons op het verkeerde been te zetten. De bloem lijkt sprekend op een krokus en staat vrolijk paars te bloeien terwijl de meeste planten zich al voorbereiden op de winter. Ongeveer drie weken lang kunnen we ervan genieten. En niet alleen wij. Op zonnige herfstdagen vliegen de bijen er nog druk op om nectar te halen. De plant heeft bovendien een bijzondere geschiedenis. De knol werd vroeger al gebruikt als geneeskrachtige plant. De stof colchicine wordt ook tegenwoordig nog in de geneeskunde toegepast. Maar een waarschuwing is hier wel op zijn plaats: de herfsttijloos is giftig. Dus vooral bewonderen en vooral niet zelf experimenteren.

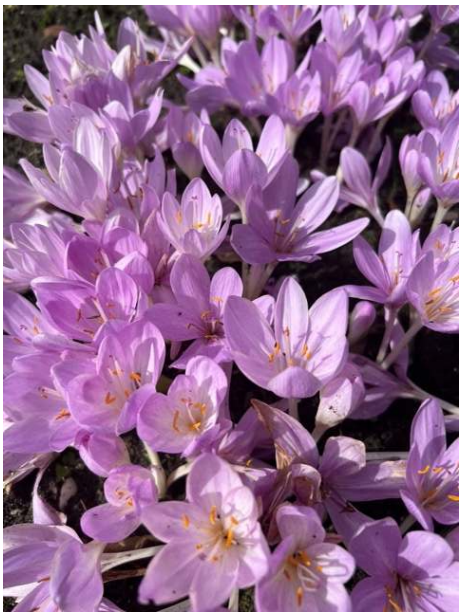

Bladloos

En dan doet de plant nóg iets vreemds. Wanneer de bloemen zijn uitgebloeid, verdwijnt de herfsttijloos ogenschijnlijk helemaal. Tot in de lente ineens grote groene bladeren verschijnen. Eerst bloemen zonder bladeren, daarna bladeren zonder bloemen. Alsof de plant bewust weigert zich aan de normale tuinregels te houden. Aan die bloemen zonder bladeren heeft de plant zijn naam te danken. Tij betekent blad, tijloos is dus zonder blad en dat in de herfst.

Op naar de lente

Ondertussen gaat het tuinwerk gewoon door. Er wordt geoogst, gesnoeid en opgeruimd. Ondanks het extreme weer van het afgelopen jaar valt er gelukkig nog het nodige te oogsten: appels, peren, vruchten en zaden. Wie denkt dat de tuin daarna langzaam tot rust komt, heeft het mis. Onder de grond gebeurt van alles. Planten trekken zich terug, wortels slaan reserves op en ondertussen wordt alweer gewerkt aan de lente. Misschien is dat wel het aardige van Domies Toen. De tuin is nooit klaar. Terwijl wij denken dat het seizoen voorbij is, is de natuur allang met het volgende begonnen. En die krokus? Die was dus helemaal geen krokus. Maar wel een mooie aanleiding om nog eens goed om je heen te kijken. Ik kan bijna niet wachten tot de eerste stinzenflora weer komt. De winterakoniet?
Jan Willem Zwart

Nalaten

We zien de oproep steeds meer.
Allerlei stichtingen zien de inkomsten verminderen, de subsidies verdwijnen. Domies Toen dus ook.
Daarom vinden we het mooi om onze vrienden te vertellen wat we met een legaat hebben kunnen doen.
Een paar jaar geleden werden we verrast door een brief van een notaris waarin we hoorden dat we van een ons onbekende vriend een legaat kregen. Dus, hoe dit cadeau zinvol te besteden?
Domies Toen heeft een heel bijzondere collectie die met veel zorg en vakkennis beheerd moet worden.
In het verleden was het altijd een probleem als de beheerder vertrok en de tuin overgenomen moest worden door een andere beheerder. Geen geld voor dubbel arbeidsloon om die overdracht probleemloos te laten verlopen. We wisten dat Jan Jaap zijn pensioen naderde. We hadden Dick, een goede stagiaire voor zijn opleiding tot ecologisch hovenier, die na zijn opleiding vrijwilligerswerk voor ons bleef doen.
We hebben de kans aangegrepen om Dick naast Jan Jaap betaald werk aan te bieden en daarmee Jan Jaap zijn kennis met Dick over het beheer van onze bijzondere tuin over te laten dragen. Sinds 1991 werkt Domies Toen met een betaalde beheerder en het is nu voor het eerst dat de overdracht probleemloos heeft kunnen plaatsvinden. Wat heeft ons dit een zorg weg kunnen nemen!
En wat zijn we blij gemaakt door deze voor ons onbekende vriend!
Dus, als u ook overweegt om Domies Toen in uw testament op te nemen…. wees ervan overtuigd dat we het goed zullen besteden! *Annette van Broekhuizen*

Verhaal van een vrijwilliger

Hortus conclusus

Vorige winter had ik mij niet kunnen voorstellen dat ik nu, zittend in een stoel van de Mamamini, in de voormalige zeehondencrèche te Pieterburen, een stukje zou tikken, op mijn telefoon, over een tuin …een tuin van een dominee, nota bene.

Boa constrictor

Die winter woonde ik nog als postulant (kandidaat) in het trappistenklooster Lilbosch. En nu was daar aan het einde van de zomer iets merkwaardigs gebeurd. Een deel van de muur, die de kloostertuin ommuurde, was zonder enige vooraankondiging, zomaar omgevallen. De schuldige was een reusachtige plant; de hedera. Klimop, heet hij ook wel. Hij had met zijn armen, zo dik als een boa constrictor, de kloostermuur stevig in zijn greep. Maar onder het gewicht ervan was een deel van de muur bezweken en nu lag de tuin aan één kant open. De buurvrouw vond het niet erg. Haar atelier keek nu uit op een winterse fruitboomgaard in plaats van op een blinde muur.
Hoewel vader abt zeer op de hedera gesteld was, moest hij nu wel opdracht geven de plant terug te snoeien, deels ook te verwijderen. Het was een barre klus, niet ongevaarlijk ook, die mij gegeven werd. Toen ik met een handzaag op de ladder stond, voelde ik hoe een ijskoude harde wind de muur zachtjes deed bewegen.

Brutaal

Het werd kerst. Het werd nieuwjaar. En toen begon het werk te vorderen. Ik kwam zelfs een klein huisje tegen, dat ik door de overwoekering nooit had opgemerkt. Ik begon het enthousiast te bevrijden uit de tentakels van het groene beest, tot er protest uitbrak. Op de rand van het dak stond vlak voor mijn neus, met een opgeblazen verendek, een vrouwtjesmerel. Het was onmiskenbaar de merel

die al de hele zomer met me optrok en in mijn buurt rondhing, vooral als ik in de grond aan het wroeten was. Ze was na de zomer ineens verdwenen en ik was al bang dat een kat haar gegrepen had. Maar hier stond ze voor me, zo te zien niet blij. Hevig verontwaardigd piepte ze onafgebroken, recht in mijn gezicht. En ook al was ze wat opgezet, ze was zichtbaar afgevallen. Alleen door een wit vlekje op haar kop en haar brutale nabijheid, wist ik dat zij het was. Dit was dus haar woonplek, dit overwoekerde huisje. Ik heb dat huisje maar laten zitten, want dakloos worden wil niemand. Ook een merel niet.

Mooi werk

De lente kwam. De merel overleefde de winter en ik ook. De omgevallen muur werd vervangen door een stevige schutting. In de zomer verliet ik na ruim een jaar het klooster en ging ik zogezegd 'de wereld' weer in. Via een camping in Grijpskerk, kwam ik uiteindelijk in Pieterburen terecht. Ook daar bleek een tuin te zijn, Domies Toen, een hele mooie tuin. Ecologisch bovendien. Ik mocht er Dick een handje gaan helpen. En dat is mooi werk.

Vreedzaam

Vorige week heb ik geholpen de heg die de tuin van het dorp scheidt, wat te verlagen. "Dan wordt de tuin meer onderdeel van het dorp", zegt Dick. Een mooie gedachte, vind ik dat. En ik denk: vanuit de tuin bezien wordt het dorp dan ook onderdeel van de tuin. Of sterker nog, wordt de wereld zélf misschien een beetje meer een ecologische tuin, waar de verschillende soorten en bijzondere individuen vreedzaam mogen co-existeren?
Of is dat overdreven?
Stephan Zonder

Aziatische chutney van Groningse stoofperen

In dit gerecht gebruik ik granaatappelpoeder (vaak verkocht als *Anardana* in de Indiase keuken; te koop in de Aziatische supermarkt). Het is een fantastische en authentieke toevoeging aan deze oosterse chutney!
In de Indiase keuken wordt dit poeder vaak gebruikt in chutneys en curries. Het smaakt niet zoet, maar heeft een diepe, fruitige en intense zuurheid en is een perfecte smaakversterker die geweldig combineert met de zoete stoofperen en cranberries.

Ingrediënten

600 g stoofperen
(geschild, klokhuis verwijderd, in kleine blokjes)
250 g zure appels (bijv. goudreinet, geschild, in blokjes)
2 grote rode uien (fijngesneden)
2 eetlepels verse gember (fijngeraspt of heel fijngehakt)
1 tl sambal badjak
150 g gedroogde cranberries (of rozijnen)
150 g bruine basterdsuiker
125 ml appelazijn
Een klein scheutje olie om in te bakken.

De oosterse specerijen

1 flinke theelepel kaneel
1 theelepel korianderpoeder
2 kruidnagels
1 theelepel granaatappelpoeder (*anardana*)
1 snufje zout
Zo nodig wat gemalen peper

Bereiding

Verhit een scheutje olie in een kookpan met een dikke bodem op middelhoog vuur. Fruit de fijngesneden rode ui, de verse gember en de sambal badjak zo'n 5 minuten zachtjes aan.

1. Voeg de blokjes stoofpeer, appel, gedroogde cranberries (of rozijnen) toe. Strooi direct de kaneel, korianderpoeder, kruidnagels, zwarte peper en een snufje zout erbij. Roer alles goed door elkaar.
2. Giet de azijn erbij en voeg de suiker toe. Breng het geheel rustig aan de kook.
3. Zet het vuur laag zodra het kookt en laat de chutney zonder deksel sudderen. Voeg na 20 minuten het granaatappelpoeder toe en roer goed door. Laat de chutney daarna nog zo'n 15 tot 20 minuten zachtjes verder inkoken (totale kooktijd ca. 35-40 minuten) tot een dikke, glanzende saus. Roer regelmatig over de bodem.
4. Proef aan het einde of je de balans tussen zoet, zuur en pittig perfect vindt. Verwijder de kruidnagels. Schep de chutney kokend heet in de gesteriliseerde jampotjes, draai ze stevig dicht en laat ze 10 minuten ondersteboven afkoelen op een schone theedoek.

Laat minstens een week of wat langer staan zodat de smaken optimaal kunnen samensmelten.

Eet smakelijk! Angelika

Bomen en struiken in de winter

Het is nu volop herfst. In de botanische tuin is dit goed zichtbaar door de herfstkleuren van de bladeren van bomen en struiken. Waardoor ontstaan de prachtige herfstkleuren en waarom doen de meeste bomen en heesters dit?

Bomen verliezen door verdamping veel water. In de zomer is dat geen probleem. Dan vullen de wortels over het algemeen dit waterverlies aan. Maar in de winter is de temperatuur te laag om voldoende water op te nemen. Wanneer een boom in de winter zijn blad zou behouden zou hij door zijn bladeren verdrogen en sterven. Om te overwinteren stoot hij daarom zijn bladeren af.

Voordat de bladeren vallen haalt de boom of struik de nuttige stoffen uit de bladeren en slaat deze in zijn stam en takken op. Hierdoor verdwijnt de groene kleurstof uit het blad en blijft de gele kleurstof over. Zo ontstaat de gele herfstkleur.

Als de nuttige stoffen uit de bladeren zijn gezogen worden de vaatbundels in de bladsteel met een kurklaagje afgesloten. Het blad krijgt geen vocht meer en verdroogt. In het begin vormt het blad nog wel suiker. Het suiker kan niet meer worden afgevoerd en vormt via bepaalde omzettingen in het blad een rode kleurstof. Later zorgt een kurklaagje tussen blad en tak dat het blad van de boom valt.

Er zijn echter ook bomen en struiken die hun blad behouden. Deze hebben andere wijzen om zich te beschermen tegen uitdrogen. Een voorbeeld is de hulst, de huidmondjes in zijn dikke en taaie bladeren weet hij af te sluiten waardoor de plant niet uitdroogt. Een ander voorbeeld is de taxus. Zijn naaldvormige bladeren zorgen voor een minimale verdamping.
Dick Bakker

Winterlandschap nabij Pieterburen

Zonder bladval zouden bomen verdrogen

De goudes

De Japanse grootbloemige kornoelje

65 jaar maar nog niet met pensioen

Komend jaar bestaat Domies Toen 65 jaar. Een heugelijk feit. Weliswaar is de pensioengerechtigde leeftijd verhoogd, maar we vinden dit feit toch de moeite waard om te vieren!
Immers, de zeehondencrèche is vertrokken, het Groninger Landschap verdwijnt met het informatiecentrum uit Pieterburen, maar Domies Toen blijft!
We willen dit vieren met het dorp, het dorpshuis, en de dorpsschool De Getijden. Deze laatste heeft een paar jaar geleden ook besloten in Pieterburen te blijven en kent nu, net als Domies Toen, een bloeiend bestaan!
We vieren dit met veel activiteiten, waarbij de geschiedenis, het heden en de toekomst van de tuin centraal staan. We willen benadrukken dat de tuin van het dorp is! Maar ook wat een wonder het is dat die tuin er nog is, vol bloei en groei! De noordelijkste botanische tuin van Nederland, rijk aan biodiversiteit. Kortom, een tuin om te koesteren!

Wat staat er zoal te gebeuren?

Natuurlijk starten we het jaar met onze traditionele stinzenplantenrondwandelingen door Toen. Immers, we zijn houder van de nationale collectie noordelijke stinzenplanten, dus natuurlijk moeten die in het zonnetje gezet worden. Daarbij besteden we ook aandacht aan de geboorte van de term Börgbloumkes.
Er komt een lezing in Het Dorpshuis voor Pieterbuursters en onze vrienden over de rijke geschiedenis van de tuin.
Verder vieren we midzomer, voor het dorp en onze vrienden, met muziek en dans. Er wordt een traditionele meiboom opgezet.
In de herfst wordt het jaar afgesloten met een oogstactiviteit.
Misschien met een beurs van overtollige planten?
De plannen zijn in het beginstadium, maar we willen ze wel al graag delen!
We zijn nog op zoek naar mooie verhalen, naar bijzondere foto's, maar wellicht zijn er ook kunstenaars die bijvoorbeeld kunst in de tuin willen exposeren?
Let de komende winter vooral op de agenda!

De feestcommissie
Dick Bakker, Annette Broekhuizen, Lies Vedder, Jan Willem Zwart

Op 28 februari starten we het jubileumjaar met een rondwandeling langs stinzenplanten. De winterakoniet zal dan vast bloeien.
De tekening is van Jelle van Nimwegen.